

ŽINIŲ SKLAIDA – SVARBI BIBLIOTEKOS FUNKCIJA

Jau seniai žmonija suprato, kad pagrindinė pažangos, vystymosi, tobulėjimo, varomoji jėga yra žinių sklaida. Šiandieninei visuomenei teko puiki galimybė – stebėti ypač sparčiai besikeičiantį pasaulį bei dalyvauti įvairiuose pažangos procesuose. Informacijos reikšmę, jos neatsiejamą ryšį su žiniomis ir jų sklaida ypatingai gerai suvokia bibliotekininko profesijos atstovai.

Žinių perdavimas vienu kitiems – komunikacija – vyksta nuo neatmenamų laikų. Protinga būtybė sąmoningai stengėsi perduoti savo patirtį, užfiksudama informaciją tam laikotarpiui būdingose laikmenose. Istoriniai faktai byloja, kad žmogui vystantis, keitėsi, tobulėjo jos perdavimo formos: žmonija išrasdavo vis tobulesnes informacijos laikmenas. Nueitas ilgas kelias: primityvūs piešiniai uolose, informacija molinėse lentelėse, galiausiai – informacijos debesys šiandien. Didelis žmonijos pasiekimas, paspartinęs pažangą, buvo pirmųjų bibliotekų atsiradimas. Jų atliekamos funkcijos kaupti, saugoti bei sistemuoti informaciją suteikė galimybę greičiau bei patogiau ją pasiekti bei aktyviau taikyti, taip spartinant pažangą įvairiose mokslo srityse.

Medicinos mokslas šiandien vystosi ypač sparčiai. Šiai be galo svarbiai sričiai skiriamas didelis dėmesys, pastangos bei lėšos. Nuolatos vykdomi nauji klinikiniai tyrimai, epidemiologinės studijos – ieškoma naujų efektyvių gydymo metodų, atsakymų, kas sukelia ligas, kaip jų išvengti, kaip elgtis susirgus, kad liga būtų valdoma ir paciento gyvenimo kokybė būtų, kiek galima, geresnė. Kai kuriose srityse jau pasiekta stulbinamų rezultatų. Sunku net įsivaizduoti, kokie nauji išradimai, vykstant sparčiam progresui, pasirodys ateityje. Deja, vykstant sparčiai mokslo pažangai, kartu vystantis komunikacijai, atsirado ir problemos. Viena jų – itin gausus informacijos srautas. Šiandien tai verčia susimąstyti, rimtai pažvelgti į šią problemą ir ieškoti būdų, kaip ją spręsti. Kita problema, į kurią taip pat negalima žvelgti abejingai, – informacijos patikimumas. Pasiklydus didžiausiuose informacijos labirintuose galima padaryti lemtingų

klaidų. Sveikata – brangiausias mūsų turtas, todėl, jei tik galime, privalome siekti, kad tų klaidų būtų kuo mažiau. Ypač vaizdžiai apie medicinos informacijos srauto pavojus pasakė Peter Morgan – žymus Kanados medicinos asociacijos mokslo redaktorius. Jis yra pasakęs: „Medicinos literatūrą galima palyginti su džunglėmis. Greitai auga, atsiranda negyvos medienos, pasislepia lobiai, aplinkui tyko daug vorų ir gyvačių.“¹

Apie užgriuvusį didžiulį informacijos srautą bei ne visada patikimus mokslinių tyrimų rezultatus, skelbiamus publikacijose, aktyviau pradėta diskutuoti praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje. Nemažai šioje srityje nuveikė žymus britų epidemiologas Archie Cochrane – jis laikomas vienu iš pažangaus „Įrodymais pagrįstos medicinos“ judėjimo pradininkų. Kartu su kitais kolegomis entuziastais jis įkūrė „Cochrane Collaboration“ organizaciją, kurios nariai, rengdami sisteminės apžvalgas, aktyviai ieško mokslinių įrodymų, kad pateiktų patikimus atsakymus į klinikinius klausimus. „Įrodymais pagrįstos medicinos“ teorijos principus medikai šiandien privalo išmanyti.

Kas gali šiandien padėti medikui nepasiklysti „džunglėse“, nurodyti, kur ir kaip surasti „lobius“ – patikimą informaciją, kurią taikant būtų galima išvengti klaidų, priimti teisingus, moksliniais įrodymais besiremiančius, sprendimus klinikinėje praktikoje ir sulaukti efektyvių teigiamų rezultatų? Biblioteka bei kvalifikuoti bibliotekininkai šiandien tikrai gali ir privalo medikams aktyviai teikti įvairią pagalbą, susijusią su patikimos informacijos paieška. Vykstant sparčiai pažangai, keičiasi ir bibliotekų funkcijos, plečiasi jų paslaugų spektras. Vis svarbesne bibliotekos paslauga tampa informacinio raštingumo mokymai sveikatos priežiūros darbuotojams, medicinos mokslus pasirinkusiems studentams bei bibliotekininkams. Normalus reiškinys yra tai, kad mažiau lankytojų užsuka į bibliotekas, ir tikrai nereikėtų laikyti realiai atėjusių lankytojų skaičiaus pagrindiniu bibliotekos darbo kokybę įvertinančiu rodikliu. Šiuolaikinės informacinės technologijos ir bibliotekų darbuotojai privalo sudaryti sąlygas vartotojams pasirinkti, kur patogiau pasiekti reikalingą informaciją: namuose, darbe, o gal ir kitoje bibliotekoje... Svarbiausia yra siekti, kad kiekvienas turėtų žinių apie galimybes informacijai pasiekti bei išugdytus gebėjimus efektyviai atlikti paiešką bei įvertinti informaciją.

Dažnai iškyla klausimas, kur galima gauti šių reikalingų specialiųjų žinių medicinos srities bibliotekininkams, kurie galėtų jas perteikti informacijos vartotojams. Bibliotekininkystės mokslus pasirinkusieji studijų metu gauna tik bendrąsias, bet ne specialiąsias žinias. Sovietmečiu rengtiems bibliotekininkams dar „nusišypojo laimė“ karinio parengimo kurso metu išklausyti gana išsamų medicinos paskaitų ciklą. Šiandien medicinos srities bibliotekininkams šios žinios yra reikalingos. Taip pat galima pasidžiaugti, kad nukritusi „geležinė uždanga“ atvėrė kelią taip reikalingoms profesinėms žinioms iš vakarų.

Tėvynainiai iš JAV nacionalinės medicinos bibliotekos Lietuvos medicinos bibliotekai, vienai pirmųjų Lietuvoje, atvėrė galimybę naudotis internetu, medicinos informacijos duomenų bazėmis. Vilniaus universiteto medicinos fakultetas, Lietuvos medicinos biblioteka ir JAV nacionalinė medicinos biblioteka 1994 metais pasirašė memorandumą dėl Lietuvos medicinos bibliotekos ir Vilniaus universiteto medicinos fakulteto prijungimo prie interneto². Taip pat JAV nacionalinė medicinos biblioteka suteikė nemokamą galimybę naudotis „GratefulMed“ programa, leidžiančia atlikti paieškas trisdešimtyje medicinos informacijos duomenų bazių. Ši programa buvo įdiegta keliose Lietuvos sveikatos priežiūros įstaigose, kurios tuo metu turėjo technines galimybes. Medikai buvo apmokyti, kaip suformuluoti užklausas, jas išsiųsti bei gauti paieškų rezultatus. Naujos informacinės technologijos atvėrė plačias galimybes, todėl džiugu, kad ir bibliotekininkai galėjo dalyvauti šiame procese. Neįkainojama vertybė medikams tapo ir suteikta galimybė naudotis „DOCLINE“ informacine sistema, kuri keletą metų leido Lietuvos medikams nemokamai gauti viso teksto straipsnių kopijas.

Neįpriekausybės pradžioje Baltijos šalių medicinos bibliotekoms draugystę bei kolegiską pagalbą pasiūlė kolegės iš Skandinavijos šalių. Bibliotekininkės iš Norvegijos sveikatos priežiūros įstaigų bibliotekų atvyko į Lietuvą susipažinti su kolegomis, įvertinti bibliotekų galimybių situaciją, sužinoti, kokios pagalbos reikėtų. Netrukus užsimezgė graži draugystė ir bendravimas, kuris tęsiasi iki šiandien. Per šį laikotarpį kolegės iš šiaurės šalių stengėsi įvairiapusiškai padėti. Bibliotekininkai yra dėkingi už suteiktas galimybes gauti žinių ir ugdyti profesinius gebėjimus. Nuo 1994 metų buvo stengiamasi bent vienam bibliotekininkui suteikti galimybę dalyvauti Europos sveikatos informacijos ir bibliotekų asociacijos (EAHIL) konferencijose ir seminaruose. Nuo 2000 metų Lietuvos, Latvijos ir Estijos bibliotekininkams buvo rengiami tęstinio mokymo kursai „Transfer of Knowledge“ (liet. *Žinių sklaida*). Visa tai suteikė galimybę užpil-

dyti žinių spragas medicinos bibliotekininkystės srityje bei išugdė poreikį siekti jų ir toliau. Vėliau šis projektas buvo perkeltas į Rusiją. Maloniai stebino, žavėjo lektorių parodytas kilniaširdiškumas, pasiryžimas ir entuziazmas. Naudingai praleistas laikas mokymuose bei malonios laisvalaikio minutės kartu su kolegomis nepaliko nei vieno kurso dalyvio abejingu. Visi laukdavo naujų mokymų ir stengdavosi juose dalyvauti.

Kaip sugrąžinti skolą už suteiktas žinias? Tikrai nėra geresnio būdo, kaip tęsti jų darbus ir skleisti žinias toliau, ir štai jau gerokai daugiau nei dešimtmetį Lietuvos medicinos biblioteka rengia mokymus, yra atvira visiems: medikams, studentams, na, ir, žinoma, sveikatos priežiūros įstaigų bibliotekų darbuotojams, kurie nori tobulėti. Atsiliepiama į bet kokią pasiūlymą, susijusį su informacinio raštingumo žinių sklaida: bendradarbiauti projektuose, skaityti pranešimus konferencijose ar kituose sveikatos priežiūros specialistų susitikimuose. Nevengiama palikti savo darbo vietos ir suteikti paslaugą ten, kur yra patogu vartotojui.

Žinias suteikę lektoriai stebi tolimesnę „Transfer of Knowledge“ seminarų dalyvių vykdomą veiklą ir, atrodo, yra patenkinti rezultatais, nes kviečia į savo komandą vykti dalintis įgyta darbine patirtimi Rusijoje.

Iš tiesų labai svarbu, kad galinčių mokytis, teikti kvalifikuotą pagalbą informacijos vartotojams, gretos didėtų. Jau keletą metų ketvirtadieniais Lietuvos medicinos bibliotekoje kolegoms rengiamos konsultacijos medicinos informacijos paieškų klausimais. Per savaitę pasitaikiusios sudėtingesnės užklauskos atliekamos bendromis jėgomis. Tokie praktiniai užsiėmimai padeda vystyti profesinius gebėjimus tiek konsultantams, tiek konsultuojamiesiems. Kiekvienais metais sveikatos priežiūros įstaigų tinklo bibliotekininkai, norintys įgyti žinių, yra kviečiami į tęstinius mokymus informacijos paieškų vykdymo klausimais. Tikimasi, kad laikui bėgant, ne keletas, o visos minėtų įstaigų bibliotekininkos pareikš norą siekti reikalingų žinių ir skleis jas toliau.

Kalbant apie praeityje nuveiktus darbus, reikėtų paminėti maloniai pasidalintą darbinę patirtį su Latvijos Stradina universiteto bibliotekos kolegėmis, kurios į Lietuvą atvyko pagal „Erasmus“ mainų programą. Taip pat teko dalintis žiniomis Bilo ir Melindos Geitsų fondo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės finansuotame projekte „Bibliotekos pažangai“. Kartu su kitų lektorių grupe teko mokytis Lietuvos viešųjų bibliotekų darbuotojus. Šiandien jie įgytas žinias toliau skleidžia savo vartotojams.

Prisimenant mokymus medikams, verta paminėti 2006–2007 m. vykusį projektą „Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos specialistų profesinių žinių ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas“. Šį projektą rengė Lietuvos sveikatos apsaugos ministerija kartu su Higienos institutu. Malonu, kad tarp 16 profesinių temų į programą buvo įtraukta informacinio raštingumo tema. Lietuvos medicinos bibliotekos specialistai parengė 8 valandų kursą, kuris buvo išdėstytas 700 visuomenės sveikatos specialistų. Džiugu, kad dėstomą temą dalyviai įvertino, kaip vieną įdomiausių. 2011 metais, bendradarbiaujant su Lietuvos psichiatrų asociacija, Lietuvos medicinos bibliotekoje buvo rengti informacinio raštingumo kursai Lietuvos psichiatriams. Skaitant grįžtamojo ryšio anketas, taip pat sulaukta puikaus įvertinimo.

Įdomi profesinė patirtis įgyta dalyvaujant Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos, Švietimo ir mokslo ministerijos bei Europos socialinio fondo agentūros projekte „eMoDB.LT: Elektroninių mokslo duomenų bazių atvėrimas Lietuvai“. Juose Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto magistrantams ir doktorantams teko dėstyti kursą „Biomedicinos mokslų informacijos paieška“. Pranešimų skaitymas sveikatos priežiūros specialistų konferencijose – gera proga pakviesti juos į nuolatos Lietuvos medicinos bibliotekoje rengiamus informacinio raštingumo kursus bei pasiūlyti kitas mūsų bibliotekos teikiamas paslaugas.

Kokias specialias, medikui reikalingas žinias, šiandien gali perduoti bibliotekininkas? Rengiant mokymų programą, daugiausia remtasi žiniomis, gautomis iš Skandinavijos šalių kolegų rengtų tęstinių mokymų „Transfer of Knowledge“. Nuolatos yra stebimi pasikeitimai medikams rekomenduojamuose informacijos šaltiniuose ir atnaujinama dėstoma medžiaga. Daugiausiai dėmesio tenka skirti „Įrodymais pagrįstai medicinos“ informacijai. Kursų metu stengiamasi suformuoti teorinę „Įrodymais pagrįstos medicinos“ sampratą, aptarti pagrindines sąvokas, viso įrodymais pagrįstos praktikos ciklo sudedamąsias dalis, mokslinių studijų skirtingas metodikas, jų hierarchiją pagal pagrįstumo svorį. Remiantis PICO schema, kursų dalyviai mokomi formuluoti tikslų klinikinį klausimą, nustatyti jo rūšį, parinkti paieškai tinkamus šaltinius. Trumpai supažindinama su kritiniu informacijos vertinimu, pagrindiniais „Įrodymais pagrįstos medicinos“ informacijos šaltiniais bei supažindinama su specialiais paieškai naudojamais metodologiniais filtrais. Ne-

mažai dėmesio skiriama supažindinti su patikimais informacijos šaltiniais, skirtais pacientams, raginama, kad jaunieji sveikatos priežiūros specialistai pagalvotų apie tokių šaltinių kūrimą nacionaline kalba.

Aplinkoje ir moksle vykstantys pokyčiai įpareigoja mus nuolatos atnaujinti profesines žinias bei jas taikyti kasdieniniame darbe. Akivaizdu, kad keičiasi ir bibliotekų paslaugos. Gyvename tokiu metu, kai mokymasis visą gyvenimą pamažu tampa privalomu.

Būkime geranoriški žinių siekiantiems kolegoms, pasidalinkime savo patirtimi, padėkime informacijos vartotojams, ugdykite gebėjimus, kurie neleistų pasiklysti „informacijos džunglėse“.

Literatūra

1. Morgan, P. P. Review articles: 2 // The literature jungle.CMAJ. – Vol. 134, No. 2 (1986), p. 98–99.
2. Lietuvos medicinos biblioteka, 1944-2004: istorija, bibliografija / [sudarė Ramutė Stankevičienė]. - Vilnius, 2004, p. 35.

*Jūratė Stukienė
Lietuvos medicinos biblioteka
Mokymo išteklių skyrius*